

Назва: Вісник соціально-економічних досліджень №2(42), 2011

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ТА ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

А.О. Заїнчковський, д.е.н., професор, зав.каф. економіки і права

НУХТ

Сичевський М.П., д.е.н., професор НУХТ

Анотація. У статті проаналізовано стан підприємств харчової промисловості за 2010-2011 рр. та окреслено перспективи їх розвитку.

Ключові слова: харчова промисловість, виробництво, продукція, підприємство, ціна.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ И ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

А.О. Заинчковский, д.э.н., профессор, зав. каф. экономики и права НУПТ

Сичевский М.П., д.е.н., профессор НУПТ

Аннотация. В статье проанализировано состояние предприятий пищевой промышленности за 2010-2011 гг и очерчены перспективы их развития.

Ключевые слова: пищевая промышленность, производство, продукция, предприятие, цена.

STATUS AND PROSPECTS OF FOOD AND PROCESSING INDUSTRY UKRAINE

A.O.Zayinchkovskiy, Ph.D, Professor, Head of Department Economics and Law

NUFT

Sychevskii MP, Ph.D, Professor NUFT

Summary. The article analyzes the state of the food industry from 2010-2011, and outlines the prospects for their development.

Key words: food processing, manufacturing, products, company price.

Виробництво харчових продуктів є однією з найперших умов життя людей і розвитку суспільства, одним з основних показників його економічного стану.

Харчова індустрія є і залишається в подальшому стратегічно важливою галуззю народного господарства, від якої залежить добробут людей.

До складу харчової промисловості України входять харчосмакова, м'ясна, молочна, рибна промисловість. Самостійну групу галузей становить борошномельно-круп'яна та комбікормова промисловість.

Харчосмакова промисловість об'єднує групу спеціалізованих підгалузей з виробництва продовольчих товарів переважно із сировини рослинного походження. Це – цукрова, олійно-жирова, хлібопекарна, виноробна, спиртова, лікєро-горільчана, пивобезалкогольна, кондитерська, макаронна, плодоовочева, дріжджова, крохмалепатокєва, солянна, парфємерно-косметична, тютюєна, чайна, харчєконцентрантна підгалузі та деякі інші виробництва.

Порівняння наявних виробничих потужностей з обсягами виробництва продукції показує, що підприємства працюють зі значним незавантаженням і мають можливість при зростанні попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках значно збільшити випуск продукції.

Питома вага харчової і переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні за 2010 рік становить 16,7 відсотка. При цьому показнику галузь займає друге місце після металургії та оброблення металу і є потужним бюджетоформуючим джерелом.

За оперативними даними Держкомстату індекс промислової продукції виробництва харчєвих продуктів, напоїв та тютюєєвих виробів в Україні за сїчень-грудень 2010 року, порівняєно з відповідним перієдом 2009 року, склав 103,2 відсотка (за сїчень 2010 року цей показник становив 99,2 відс., за сїчень-лютий – 99,5 відс., за сїчень-березень – 101,4 відс., за сїчень-квітень – 101,6 відс., за сїчень-травень – 101,2 відс., за сїчень-червень – 101,2 відс., за сїчень-липень - 101,8 відс., за сїчень-серпень – 102,8 відс., за сїчень-вересень – 103,1 відсотка, за сїчень-жовтень – 102,6 відс., за сїчень-листопад п.р. – 103,2 відсотка).

За сїчень-грудень 2010 року, збільшено, в порівняєнні з відповідним перієдом 2009 року, виробництво наступних видів харчєвої продукції: цукру білого кристалічного бурякового – на 21,5 % (вирєблено 1545 тис. тонн); олії

соняшникової нерафінованої – на 8 % (вироблено 2946 тис. тонн); маргарину і продуктів аналогічних – на 2,9 % (вироблено 360,5 тис. тонн); горілки, інших міцних спиртових напоїв – на 0,2 % (вироблено 42,4 млн. дал); пива солодового – на 3,2 % (вироблено 310 млн. дал); солоду – на 11,1 % (вироблено 413,5 тис. тонн); напоїв безалкогольних – на 0,6 % (вироблено 146,2 млн. дал); вод натуральних мінеральних газованих та негазованих – на 9,8 % (вироблено 134,6 млн. дал); шоколаду та інших продуктів харчових готових з вмістом какао, в брикетах, пластинах чи плитках – на 6,2 % (вироблено 349 тис. тонн); виробів макаронних без начинки – на 2,6 % (вироблено 104,4 тис. тонн); свинини свіжої (парної) чи охолодженої – на 30,2 % (вироблено 142 тис. тонн); м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці, свіжих чи охолоджених та морожених - на 5 % (вироблено 754,8 тис. тонн); виробів ковбасних – на 2,8 % (вироблено 270 тис. тонн); соків фруктових та овочевих, нектарів – на 3 % (вироблено 741 тис. тонн); молока обробленого рідкого – на 6,8 % (вироблено 812 тис. тонн); масла вершкового – на 5,7 % (вироблено 79,2 тис. тонн).

Проте по окремих видах продукції має місце спад виробництва. Так, в Україні вироблено менше ніж у 2009 році наступних видів продукції: виробів хлібобулочних – на 1,6 % (вироблено 1725 тис. тонн); спиту етилового неденатурованого – на 7,9 відс. (вироблено 24,6 млн. дал.); кондитерських виробів з цукру - на 5,6 % (вироблено 249,2 тис. тонн); сигарет, які містять тютюн, або сумішей тютюну з заміниками тютюну – на 11 % (вироблено 101,9 млрд. шт); дитячого харчування – на 45,5 % (вироблено 5,8 тис. тонн); борошна – на 5,3 % (вироблено 2353,7 тис. тонн); круп – на 16,6 % (вироблено 298,9 тис. тонн); яловичини і телятини, свіжих (парних) чи охолоджених – на 9,5 % (вироблено 73,9 тис. тонн); спредів та сумішей жирових – на 15,9 % (вироблено 60,7 тис. тонн); сиру свіжого неферментованого та сиру кисломолочного – на 7,1 % (вироблено 77,8 тис. тонн); сирів жирних – на 6,3 % (вироблено 213 тис. тонн); продуктів кисломолочних – на 2,6 % (вироблено 477 тис. тонн).

За січень-грудень 2010 року збільшення темпів приросту обсягів виробництва досягли: Черкаська (23,1 %), Волинська (22,7 %), Одеська (14,7 %), Миколаївська (14,4 %), м. Севастополь (12,3 %), Львівська (10,5 %), Донецька (9,2 %), Кіровоградська (8,2 %), Івано-Франківська (6,3 %), Тернопільська (6,3 %), Київська (6,2 %), Вінницька (3,7 %), Полтавська (3,3 %), Хмельницька (2,7 %), Чернігівська (2,6 %), Рівненська (1,4 %) та Житомирська (0,6 %) області.

Інші регіони демонструють зниження темпів росту виробництва харчової продукції. Падіння відбулось в Луганській (-16,9 %), Закарпатській (-16,6 %), Харківській (-6,5 %), Сумській (-2,8 %), м. Києві (-2,6 %), Чернівецькій (-2,5 %), Дніпропетровській (-2,1 %), Херсонській (-1,3 %), АР Крим (0,3 %) та Запорізькій (-0,3 %) областях.

За оперативними даними Держкомстату у січні-грудні 2010 року реалізовано продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (у відпускних цінах без ПДВ і акцизу) на суму 148767,6 млн. гривень.

Питома вага реалізованої продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в Україні за січень-грудень 2010 року склала 16,7 відсотка.

У структурі обсягів реалізованої промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за січень-грудень 2010 року найбільша частка припадає на: виробництво напоїв (20,5 відс.), молочної продукції (15,1 відс.), м'ясної продукції (13,9 відс.), олії та тваринних жирів (8,9 відс.), тютюнових виробів (6,9 відс.), хліба і хлібобулочних виробів (5,1 відс.), какао, шоколаду та цукристих кондитерських виробів (4,5 відс.), перероблення і консервування овочів та фруктів (4,45 відсотка).

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування підприємств у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за результатами січня-грудня 2010 року (без малих підприємств) склав 5211 млн. грн. Серед підприємств харчової промисловості 62,6 відсотка - одержали прибуток (9589,9 млн. грн.), 37,4 відсотка підприємств одержали збиток (4378,9 млн. грн.).

До Зведеного бюджету станом на 01.01.2011 р. від підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів надійшло 30007,8 млн. грн. (на 39,3 % більше, ніж було сплачено у січні-грудні 2009 року), видобування солі – 102,6 млн. грн. (на 8,5 % більше, ніж було сплачено у січні-грудні 2009 року). До Державного бюджету від підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів надійшло 27455,8 млн. грн., що на 40,3 % більше, ніж було сплачено на 1 січня 2010 року.

В структурі надходжень від сплати податків до Зведеного бюджету у харчовій промисловості та переробленні сільськогосподарських продуктів станом на 01.01.2011 р. провідне місце займала сплата акцизного збору, яка становила 64,5 % від суми всіх надходжень.

За січень-грудень 2010 року надходження від акцизного збору до Зведеного бюджету від реалізації спирту етилового, лікерогорілчаних, виноробних, тютюнових виробів і пива становили 19370 млн. грн., що на 36,7 % більше, ніж за 2009 рік.

Індекс споживчих цін в цілому по Україні у грудні 2010 року становив 100,8 відсотка (до листопада 2010 р.) та 109,1 відсотка (до грудня 2009 р.), в тому числі по продуктах харчування та безалкогольних напоях – 101,0 відс. (до листопада 2010 р.) та 110,6 відс. (до грудня 2009 р.).

У грудні 2010 року зросли ціни на: яйця - на 4,3 відс., овочі – на 3,8 відс., олію – на 3,1 відс., цукор – на 2,9 відс., молоко – на 1,8 відс., фрукти - на 1,2 відс., алкогольні напої та тютюнові вироби – на 0,8 відс., макаронні вироби - на 0,8 відс., хліб та хлібопродукти – на 0,7 відс., риба та продукти з риби – на 0,5 відс., м'ясо та м'ясопродукти - на 0,3 відс., безалкогольні напої – на 0,3 відс., сир і м'який сир (творог) – на 0,2 відс.,

З початку 2010 року подорожчали: сир і м'який сир (творог) (на 25,8 відсотка), масло (на 23,7 відсотка), овочі (на 20,9 відсотка), цукор (на 20,3 відсотка), молоко (на 20 відсотків), хліб і хлібопродукти (на 16,5 відсотка), олія (на 15,5 відсотка), макаронні вироби (на 11 відсотків), фрукти (на 9,3 відсотка), безалкогольні напої (на 5,7 відсотка), риба та продукти

з риби (на 4,2 відсотка), м'ясо та м'ясопродукти (на 4,1 відсотка). Водночас подешевшали яйця (на 13,7 відсотка).

Індекс споживчих цін в цілому по Україні у березні 2011 року становив 103,3 відсотка (до грудня 2010 р.) та 101,4 відсотка (до лютого 2011 р.), в тому числі по продуктах харчування та безалкогольних напоях – 103,4 відс. (до грудня 2010 р.) та 101,8 відс. (до лютого 2011 р.).

У березні поточного року зросли ціни на: овочі – на 9,5 відс., фрукти - на 4,6 відс., хліб та хлібопродукти – на 2,7 відс., макаронні вироби – на 2,1 відс., рибу та продукти з риби – на 1,5 відс., безалкогольні напої – на 1,2 відс., алкогольні напої та тютюнові вироби – на 0,9 відс., цукор – на 0,9 відс., м'ясо та м'ясопродукти – на 0,6 відс., олію – на 0,2 відсотка.

Водночас подешевшали: молоко – на 2,4 відс., яйця - на 1,2 відс., масло – на 0,8 відс., сир і м'який сир (творог) – на 0,7 відсотка.

Порівняно з груднем 2010 року подорожчали: овочі (на 22,7 відсотка), фрукти (на 11,2 відсотка), олія (на 6,9 відсотка), хліб і хлібопродукти (на 6,4 відсотка), цукор (на 4,3 відсотка), макаронні вироби (на 3,4 відсотка), риба та продукти з риби (на 3 відсотки), алкогольні напої та тютюнові вироби, безалкогольні напої (на 2,3 відсотка).

Водночас подешевшали яйця (на 15,9 відсотка), молоко (на 2,5 відсотка), м'ясо та м'ясопродукти (на 1,8 відсотка), сир і м'який сир (творог) (на 1,4 відсотка), масло (на 1,1 відсотка).

Індекс цін виробників харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у грудні 2010 року (до попереднього місяця) становив 101,5 відсотка. У виробництві цукру ціни виробників зросли на 2,6 відсотка, м'яса та м'ясних продуктів - на 1,6 відсотка, хліба та хлібобулочних виробів - на 0,8 відсотка, напоїв - на 0,7 відсотка. У виробництві молочних продуктів та морозива ціни виробників знизились на 0,6 відсотка.

Зовнішньоторговельний обіг основних видів продукції харчової та переробної промисловості за січень-грудень 2010 року склав 9968,7 млн. дол. США, що порівняно з відповідним періодом минулого року більше на 2002,1 млн. дол. США або на 25,1 відсотка. Зовнішньоторговельне

сальдо позитивне і дорівнює 2153,1 млн. дол. США, або 185,4 відсотка, порівняно з таким же періодом минулого року.

За цей період експортовано продукції харчової та переробної промисловості на суму 6060,9 млн. дол. США, що порівняно з минулим роком більше на 1496,9 млн. дол. США або на 32,8 відсотка.

З початку року імпортовано основних видів продукції харчової та переробної промисловості на суму 3907,8 млн. дол. США. Порівняно з відповідним періодом минулого року їх імпорт збільшився на 14,8 відсотка або на 505,2 млн. дол. США.

Підвищення конкурентоспроможності продукції, тобто досягнення високої якості її за вимогами світових стандартів при відносно низькій ціні, можливе лише через впровадження сучасних, новітніх технологій та обладнання, ефективних методів організації праці та управління шляхом інноваційно-інвестиційного розвитку виробництва. Це, у свою чергу, потребує державної підтримки через прийняття відповідних законодавчих і нормативних документів, якими повинно бути передбачено стимулювання інноваційних процесів та створення сприятливих умов як для відчизняних, так і для зарубіжних інвестицій.

На сьогодні існують труднощі і є перешкоди, які не дають можливості забезпечити проієднання робіт по підвищенню конкурентоспроможності харчової продукції в повній відповідності до світових вимог.

До цього часу МОЗ не переглянуті всі медико-біологічні вимоги і санітарні норми якості продовольчої сировини і харчових продуктів, які затвердженні в 1989 році ще в колишньому СРСР і настільки застаріли, що і в далекому наближенні не відповідають світовим вимогам як по кількості показників так і по їх значеннях. Протягом багатьох років не знаходить підтримки ініціатива на всіх рівнях стосовно реалізації державної програми по розробці методик вимірювань показників безпечності сировини, продукції та харчових добавок.

В Україні неврегульована законодавча та нормативно-правова база стосовно використання та поширення генетично-модифікованих організмів.

Контроль продовольчої сировини на вміст ГМО лабораторії підприємств виконати не в змозі через відсутність методик та необхідного обладнання.

Останнім часом ситуація на світових ринках продовольства суттєво ускладнилась внаслідок зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської сировини на продовольчі цілі, що призвело до зменшення обсягів виробництва готової продукції та суттєвого зростання цін на неї.

Зважаючи на значний потенціал агропромислового комплексу, Україна при відповідній державній підтримці може зайняти одне з чільних позицій на світовому ринку продовольства.

Разом з тим, у харчовій промисловості є багато складних проблем, що мають тенденцію до посилення, оскільки потребують удосконалення системи контролю за якістю і безпекою харчових продуктів (з урахуванням прогресивного досвіду ЄС) та постійного моніторингу ситуації на ринку продовольства, що не дозволяє ефективно забезпечувати збуд харчової продукції, як на внутрішньому, так і на ринках інших країн, неприділяється належної уваги розвитку галузевої науки, відбувається вимивання кадрового потенціалу промисловості та ряд інших проблем.

Однією з причин такого стану справ у харчовій промисловості є відсутність уповноваженого центрального органу виконавчої влади, який б сконцентрував свою діяльність на вирішенні проблем стабільного продовольчого забезпечення населення України а підвищення конкурентоспроможності відчизняних харчових продуктів. Мова іде про утворення державного комітету харчової промисловості України